

DENİZ CANLILARI SERGİSİ

Merhum Prof. Dr. Osman Nedim Tuna denizlere ve denizlerin içinde yaşayan canlılara karşı büyük bir sevgi ve hayranlık beslemiştir. Tuna, Amerika Birleşik Devletleri'nin Washington ve Pennsylvania üniversitelerinde öğrenim gördüğü süre içerisinde akademik hayatının içinde denizlere olan ilgi ve heyecanını da sürdürmüştür. Deniz canlıları koleksiyonuna başlayan Tuna, bunların bir kısmını bizzat sahillerden toplamış, bir kısmını ise hediyelik eşya olarak satın almıştır. Bu şekilde zengin bir koleksiyona sahip olmuştur. Yurda dönüş yaptığında da sahip olduğu deniz canlıları koleksiyonunu zenginleştirmeye devam etmiştir. Osman Nedim Tuna'nın 2001 yılında vefatının ardından Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'ne bağışlanan değerli eserlerinin ve kitaplarının yanı sıra deniz canlıları koleksiyonu da bulunmaktadır. Deniz canlıları sergisi ile ilgili çalışmalara 2011 yılı Temmuz ayının ortalarında başlanmıştır. Yaklaşık 3 ay süren sergi çalışması ekim ayında sona ermiş ve sergi bugünkü halini almıştır. Çalışmanın başında, karton kutular içinde eski gazete kâğıtlarına sarılı halde bulunan kurumuş canlılar, oldukça yıpranmış ve karışık bir durumda bulunmuştur. Kutuların içinden özenle çıkarılan deniz canlıları öncelikli olarak temizlenmiş ve birbirine yakın nitelikte olanlar bir araya toplanmıştır. Daha sonra detaylı bir tasnif yapılmıştır. Tasnif işleminin ardından sergi panoları açılmış ve canlılar buraya yerleştirilmiştir. Ardından türlerin tanımlanması ve isimlendirilmesi işlemi yapılmıştır. Tasnifleme işleminde ve tür tanımlamasında, Tuna'nın bağışlamış olduğu kitaplar ve internet başlıca kaynaklar olmuştur. Türlerin tanımlanması ve Türkçe isimlerinin bulunmasının ardından etiketleme işlemi yapılmıştır. Deniz canlıları sergisinde toplam 168 adet tür tanımlanarak isimlendirilmiş ve sergiye uygun hale getirilmiştir. Sergide yer alan türler ağırlıklı olarak *Mollusca* (Yumuşakçalar) şubesine dâhildirler. Bunun yanı sıra *Chordata* (Kordalılar), *Porifera* (Süngerler), *Arthropoda* (Eklem bacaklılar) ve *Echinodermata* (Derisi dikenliler) şubelerine dâhil olan türler de mevcuttur.

Yumuşakça adı Latince de yumuşak anlamına gelen "molluscus" sözcüğünden gelir. Bu isim, yumuşakçaların gövdeleri yumuşak olduğu için verilmiştir. Çoğu türde, gövde önemli ölçüde kalsiyum karbonattan oluşan bir kabuk ile korunur. Bu kabuk, manto adı verilen gövde örtüsünün salgılarından oluşur.

Çoğu yumuşakçada ayrıca "ayak" adı verilen olağandışı bir yapı bulunur. Bu ayak, farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin tarak adı verilen yumuşakçalarda bu ayak, gövdenin kassal bir uzantısıdır ve çamurda, kumda

yol açıp ilerlemek için kullanılır. Olağandışı bu yapı salyangozlarda yassıdır ve sürünmek için kullanılır. Bununla birlikte bazı istiridyelerde ise ayak yoktur.

Yumuşakçalar filumu, beş sınıfa ayrılır. Kafadan-ayaklılar (Cephalopoda) sınıfında mürekkepbalığı, ahtapot, sübye vb. yer alır. Balta-ayaklılar (Pelecypoda) ya da diğer adıyla çift kabuklular (Bivalvia) sınıfında istiridyeye, tarak, deniz yelpazesi, midye gibi canlılar bulunur. Karından-ayaklılar (Gastropoda) sınıfı salyangoz, sümüklüböcek, deniz salyangozu, denizkulağı, helezonik deniz kabuğu, deniz minaresi gibi hayvanları kapsar. Scaphopoda sınıfında diş kabukluları bulunur. Amphineura sınıfında ise en ilkel yumuşakça türü olan kitonlar vardır. Bu sergide kafadan-ayaklılar sınıfı hariç diğer türlerin birçoğunu görmek mümkündür.

Sergideki yumuşakça türlerinin boyutları birbirinden farklılık gösterir. Dev deniz kabuklarından deniz salyangozlarına, değişik boyutlardaki istiridyelerden midyelere ve deniztaraklarından deniz minarelerine kadar oldukça çeşitlilik gösteren türler sergiye konulmuştur.

Yumuşakçalar, yumuşak bir vücuda sahip olmasına rağmen çok sert bir kabuğa sahiptir. Bu kabuğun en önemli fonksiyonu canlıyı düşmanlarından korumasıdır. Yine bir yumuşakça olan deniz minarelerinde ise zigot, milyonlarca kez bölünerek yavruyu meydana getirdiğinde, yavrunun en dıştaki hücreleri "Kalsiyum" salgılayan özel bir hücre tipine göre farklılaşır. Bu hücreler, canlının içinde yaşadığı deniz ya da okyanuslardan elde edilen kalsiyumu düzenli bir şekilde salgılayarak canlının etrafında kalın bir tabaka oluşmasını sağlar. Genelde beyaz görünen bu canlılar rengârenk motiflere de sahip olabilir. Çoğu yumuşakçanın eti besin maddesi olarak kullanılır ve kabukları da ekonomik açıdan önem taşır. Ayrıca istiridyeye, midye ve salyangoz gibi yumuşakçalar, kabuklarının iç yüzeyini sedef denen beyazımsı, parlak bir maddeyle kaplar. Bunlar içlerine giren kum gibi yabancı tanecikleri sedefle örtterek incileri oluşturur. En değerli incileri, inci istiridyeleri oluşturur. Bu sergide inci istiridyeleri bulunmamaktadır.

Chordata (Kordalılar) şubesine (Phylum) dâhil olan *Tetraodontidae* ailesinden olan balon balıkları zehirli balıklardan olup insan tarafından yenilmesi halinde felçlere ve hatta ölümlere sebep olabilecek kadar kuvvetli bir zehre sahiptir. Balon balıkları tehlike anında kendisini şişirerek derisi üzerinde bulunan dikenleri sayesinde düşmanlarından korunur.

Süngerler; kayalara, hayvan kabuklarına veya zeminin üzerine yapışarak su diplerinde yaşayan basit yapıları omurgasız hayvanlardır. Hakiki doku ve organları yoktur. Duyu, sinir ve hareketi sağlayan hücreleri bulunmadığından

yapıştıkları zeminlerde sabit olarak yaşarlar. Hayvanlardan çok bitki hissini verirler. Deniz süngerleri cinslerine göre; kişisel kullanımda, cilt ve makyaj temizliğinde, banyo temizliğinde (kese olarak), tıbbi imalatta, deri boyamada, desenli duvar dekor boyamasında, matbaacılıkta, uçakların yakıt deposu izolesinde, boyacılıkta vb. alanlarda kullanılmaktadır. En önemli kullanım alanı ilaç endüstrisidir.

Deniz kestaneleri ve deniz yıldızları derisi dikenliler şubesinde dir. Derisi üzerinde bulunan dikenler sayesinde düşmanlarından korunurlar. Deniz kestaneleri bazı ülkelerde besin olarak tüketildiğinden ekonomik öneme sahiptir. Deniz yıldızları ise genellikle kurutularak hediyelik eşya olarak satılır.

Sergideki *Rapana venosa* (Deniz salyangozu) ve *Mytilus edulis* (Kara midye) gibi türler ülkemizde de sıklıkla bulunmasına rağmen bazı türler denizlerimizde görülmemektedir. Sergide ayrıca bir adet deniz kaplumbağası iskeleti de yer alır.

Prof. Dr. Osman Nedim Tuna, yurtdışında olduğu dönemde bu deniz canlılarını değişik yerlerden toplayarak ülkemize getirmiştir. Şahsi emeklerinden ve bizlere sunduğu bu zengin koleksiyondan dolayı kendisine teşekkür eder ve onun anısını böyle bir sergi ile yaşatarak, gelecek kuşaklara aktarmayı kendimize bir borç biliriz.

KAYNAKLAR

- HASZPRUNAR, G., "Mollusca (Molluscs)". *Encyclopedia of Life Sciences*. John Wiley & Sons, Ltd., 2001
- LITTLE, L., FOWLER, H.W., COULSON, J., and ONIONS, C.T., ed . "Mollusca". *Shorter Oxford English Dictionary*. Oxford University press., 1964
- PONDER, W.F. and LINDBERG, D.R. ed. *Phylogeny and Evolution of the Mollusca*. Berkeley: University of California Press. pp. 481, 2008
- RUPPERT, E.E., FOX, R.S., and BARNES, R.D.. *Invertebrate Zoology* (7 ed.). Brooks/Cole. pp. Front endpaper, 2004
- STARR, C., and TAGGART R., *Biology: The Unity and Diversity of Life*. Pacific Grove, CA: Thomson Learning.

Samet KALKAN*

* Arş. Gör. , İstanbul Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Deniz Biyolojisi Bölümü, sametkalkann@gmail.com

